

Colloquium 1(61)/2026
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: <http://doi.org/10.34813/04coll2026>

ROZWÓJ I ZNACZENIE PSYCHOLOGII WOJSKOWEJ W POLSCE. KIERUNKI ZMIAN I WIZJA NOWYCH PRAKTYK W REFLEKSJI PSYCHOLOGÓW WOJSKOWYCH

**Development and significance of military psychology in Poland.
Directions of change and vision of new practices
in the reflection of military psychologists**

Ewelina Buczko
Akademia Marynarki Wojennej
e-mail: e.buczko@amw.gdynia.pl
ORCID 0000-0001-9623-4984

Jacek Kowalczyk
Uniwersytet Pomorski w Słupsku
e-mail: jacek.kowalczyk@upsl.edu.pl
ORCID 0000-0002-7929-6718

Streszczenie

Współczesne polskie siły zbrojne stoją przed wieloma wyzwaniami, które wymagają zaawansowanego rozwijania umiejętności psychospołecznych i edukacyjnych żołnierzy, znacznie wykraczających poza nasze dotychczasowe standardy. Psychologia wojskowa, jako integralna część wychowania wojskowego, odgrywa istotną rolę w kształtowaniu zdolności żołnierzy do efektywnego działania w dynamicznie zmieniającym się środowisku geopolitycznym. Artykuł analizuje rozwój i aktualne znaczenie psychologii wojskowej w Polsce, zwracając szczególną uwagę na jej wpływ na procesy edukacyjne w wojsku oraz rolę i zadania psychologów wojskowych. Artykuł podkreśla konieczność wdrażania nowoczesnych metod szkoleniowych, prowadzenia badań naukowych i dostosowania programów nauczania na uczelniach wojskowych do realnych potrzeb personelu. Wskazuje również na potrzebę utworzenia jasno określonych ścieżek kariery dla psychologów wojskowych oraz edukacji przed podjęciem zawodu. Celem jest stworzenie sił zbrojnych, które są nie tylko przygotowane technicznie i fizycznie, ale również silne i stabilne psychicznie, gotowe stawić czoła wyzwaniom XXI wieku.

Słowa kluczowe: psychologia wojskowa, wychowanie wojskowe, kompetencje psychospołeczne, szkolenia wojskowe, rozwój psychologii wojskowej.

Abstract

Contemporary Polish armed forces face many challenges that require the advanced development of psychosocial and educational skills in soldiers, extending significantly beyond our current standards. Military psychology, as an integral part of military pedagogy, plays a crucial role in shaping the abilities of soldiers to act effectively in a dynamically changing geopolitical environment. This article analyzes the evolution and current significance of military psychology in Poland, paying special attention to its impact on educational processes in the military and the role and tasks of military psychologists. The article emphasizes the need to implement modern training methods, conduct scientific research, and adapt educational programs at military universities to the real needs of the staff. It also points out the necessity to establish clearly defined career paths for military psychologists and education before entering the profession. The goal is to create armed forces that are not only technically and physically prepared but also strong and stable mentally, ready to face the challenges of the 21st century.

Keywords: military psychology, military upbringing, development of military psychology, psychosocial competencies, military training.

Podczas wojny nie czas zaglądać do podręczników psychologii – z pewnością. Wtedy już trzeba nad duszami panować i trzymać ducha oddziału, dobywać z ludzi chęć i ochotę do roboty, która nie każdego nęci, podtrzymywać wytrwałość i upór wtedy, kiedy ludzie z sił opadają, budzić poświęcenie się, za które jako nagroda przyświeca nieraz tylko grób nieznanego żołnierza, podrywać ich do działania, przed którym się nieraz ludzkie serce wzdryga, choć je ciężki obowiązek dyktuje. Żeby to z ludzi wydobyć, dobrze będzie duszę ludzką znać także ze słyszenia i z nauki, a nie tylko z praktyki własnego życia (Witwicki, 1938, s. 31–32).

Wprowadzenie

Psychologia wojskowa, mimo swojej dość krótkiej historii (Dyrda, 1997) może stanowić kluczowy element wspierania gotowości bojowej żołnierzy. Jej zastosowanie w procesie szkoleniowym zarówno w jednostkach wojskowych, jak i na uczelniach wojskowych, może odgrywać kluczową rolę w kształtowaniu kompetentnych, zdolnych do działania i odpornych psychicznie żołnierzy. Specyfika działań wojskowych oraz nieustannie zmieniająca się sytuacja geopolityczna na świecie wymaga nie tylko przygotowania fizycznego, ale również, a może przede wszystkim, wspierania kompetencji psychospołecznych personelu wojskowego. W tym miejscu warto byłoby przytoczyć za Matthewsem (2020, s. 3) słowa znanego stratega wojskowego Sun Tzu: „Jeśli znasz wroga i znasz siebie, nie musisz obawiać się wyniku stu bitew”.

Obecnie rozwój psychologii wojskowej na świecie stanowi odpowiedź na te wyjątkowe potrzeby, integrując podejście naukowe i praktyczne do funkcjonowania żołnierzy na różnych poziomach ich aktywności, a także obejmując kwestie kształcenia psychologów wojskowych, co autorzy omówili w odrębnym artykule zatytułowanym *Outline of military psychology – history, contemporary challenges, and educational implications* (Buczko i Kowalczyk, 2025). Niewątpliwie istotną wartością byłoby

umiejętne korzystanie z dorobku naukowego i doświadczeń zagranicznych praktyków, polegające na czerpaniu inspiracji oraz adaptacji ciekawych rozwiązań do realiów polskich sił zbrojnych.

Początki i rozwój psychologii wojskowej w Polsce

Psychologia wojskowa w Polsce zaczęła kształtować się tuż po zakończeniu I wojny światowej. Pionierskie prace w tym obszarze rozpoczęli działacze Sekcji Psychologicznej Towarzystwa Wiedzy Wojskowej wydając artykuł *Psychologia a wojsko* w pierwszym tomie *Bellony* w 1918 roku. Następnie na łamach takich czasopism jak *Lekarz Wojskowy*, *Podchorążak*, *Przegląd Piechoty*, czy też wyżej wymieniona *Bellona*, pojawiły się kolejne publikacje poświęcone tej tematyce (Pirecki i in., 1998).

Jak zauważa Dyrda (1997, s. 15), cytując słowa H. Ebbinghausa, „psychologia, a tym bardziej psychologia wojskowa należy do tych dyscyplin, o których zwykło się mawiać, że mają długą przeszłość, lecz krótką historię”. Już przed I wojną światową dowódcy dostrzegali znaczenie kompetencji psychologicznych w efektywności bojowej żołnierza. Taki przekaz możemy odnaleźć w przytoczonych przez Pietraszkiewicza (2007) słowach znanego i cenionego dowódcy ówczesnego kontrtorpedowca ORP „Burza” kmdr. por. dypl. Mariana Majewskiego, który nader wszystko cenił sobie dogłębne i kształtowanie zmiennych osobowościowych u przyszłych dowódców. Opisywał je jako „zespół cech, dzięki którym osiąga się duchową przewagę nad przeciwnikiem, czyli łamie się go psychicznie, zachowując własne morale mimo najcięższych okoliczności” (s. 115), bo „wódz pozbawiony siły moralnej – doznać może tylko klęski” (Sugocki, 1992, s. 14).

Rozwój sztuki wojennej w tamtym okresie wymagał poszukiwania odpowiedzi na pytania o naturę ludzką, co skłoniło organizacje wojskowe do zainteresowania się psychologią, która w tym czasie przeżywała swój rozkwit. Przykładem takiego zainteresowania jest wojna rosyjsko-japońska (1904–1905), na skutek której odnotowano duży wzrost reakcji na stres bojowy wśród żołnierzy, określanych współcześnie mianem zespołu stresu pourazowego (PTSD) (Dyrda, 1997), a co za tym idzie, większe zainteresowanie pomocą psychologiczną. Odpowiedzi te miały być wskazówkami dla dowódców opierających do tej pory swoje decyzje jedynie na własnym doświadczeniu i intuicji, nie mając pewności co do trafności swoich spostrzeżeń.

W pobliskich krajach, takich jak Niemcy, już w 1915 r. rozpoczęto pierwsze próby badań psychotechnicznych wykorzystywanych w armii. W jednym z tamtejszych batalionów samochodowych Möede i Piórkowski utworzyli laboratorium psychologiczne badające kandydatów na kierowców, gdzie w krótkim czasie przebadano 24 tys. Osób. Badania wykazały, że co piąty kandydat nie nadaje się do wykonywania tego zawodu (Cendrowski i in., 1980). W siłach zbrojnych Niemiec powstały również pierwsze

stanowiska psychologów wojskowych określanych mianem *Heerespsychologe* (Witwicki, 1938).

W Polsce pierwsze badania psychotechniczne rozpoczęto około 1920 r., głównie wśród podchorążych, Masową kwalifikację, obejmującą ponad 30 tys. żołnierzy piechoty i kawalerii, przeprowadzono dopiero w 1930 r. Inicjatorem działań był Wydział Indywidualizacji Żołnierza (Dyrda, 1997).

Rada Psychologiczna utworzona przy Ministerstwie Spraw Wojskowych była kolejnym miejscem, w którym interesowano się wykorzystaniem wiedzy psychologicznej do celów wojskowych. Przy centrach wyszkolenia artylerii, saperów i kawalerii otwarto również pierwsze Ośrodki Badań Psychologicznych, celem opracowania odpowiednich metod do rekrutacji i selekcji żołnierzy (Pirecki i in., 1998).

W okresie między pierwszą a drugą wojną światową podejmowano działania zmierzające do włączania psychologii w obszar wojskowy. Przykładem może być powołane w 1928 roku Centrum Badań Lekarskich Lotnictwa przy Ministerstwie Spraw Wojskowych, gdzie prowadzono badania psychologiczne wśród kadry lotniczej (Dyrda, 1997). Wojskowy Instytut Medycyny Lotniczej w Warszawie jako jeden z nielicznych przetrwał do dzisiaj. Obecnie w ramach instytutu działa Zakład Psychologii Lotniczej, który prowadzi badania głównie z zakresu psychologii transportu przy użyciu nowoczesnej technologii. Zakład wspiera także działalność naukową i dydaktyczną struktur Sił Powietrznych w obszarze psychologicznym (Wojskowy Instytut Medycyny Lotniczej, b.d.).

Krótko przed wybuchem II wojny światowej wystąpienie profesora psychologii Władysława Witwickiego dało początek szerszej współpracy znanych w tym czasie psychologów z organizacją wojskową. W 1938 r. został on poproszony o wykład na temat zastosowań psychologii w wojsku. Okoliczności tego zaproszenia oddaje relacja samego autora, który przytacza słowa przedstawicieli środowiska wojskowego:

[...] u nas też mówi się o psychologii, ale między nami są o niej zdania podzielone: jedni mówią tak, drudzy inaczej, a nie wszyscy między nami mogą być na tym polu specjalistami [...], więc przyjdź Pan i pokaż swój towar niejako, abyśmy wiedzieli, czy warto kupić, czy też się bez niego obejdziemy na razie. (Witwicki, 1939, s. 5–6)

Witwicki podkreślał znaczenie morale, ducha wojska, odpowiedzialności i właściwego traktowania żołnierzy, przekonując dowódców, że czynniki psychiczne stanowią realny element przewagi. Współpraca nie zakończyła się na jednym wykładzie. W Departamencie Uzupełnień utworzono referat psychotechniczny, a przy udziale takich psychologów jak K. Twardowski i S. Baley rozwijano badania nad zastosowaniami psychologii w wojsku. Witwicki przyczynił się do powstania wielu znakomitych prac dotyczących zastosowań psychologii w wojsku. Ostatecznie w roku 1938 powstała największa z nich, *Bibliografia psychologii wojskowej*, która obejmowała ponad sześć tysięcy materiałów, analizujących zarówno polskie, jak i zagraniczne publikacje (Cendrowski i in., 1980).

W tym okresie psychologia została uwzględniona w procesie dydaktycznym kadry dowódczej poprzez wprowadzenie w szkołach oficerskich przedmiotu „psychologia i dydaktyka”, który w swoim programie zawierał podstawy psychologii ogólnej i psychologii pola walki. Przed II wojną światową planowano wykorzystać wiedzę psychologiczną na większą skalę w procesie kształtowania kadry dowódczej wojsk liniowych. W tym celu postanowiono utworzyć komórki naukowo-badawcze w Wyższej Szkole Wojennej (Felchner i Komasiński, 1995). Niestety, plany te przerwał wybuch kolejnej wojny, co na długi czas zahamowało rozwój psychologii wojskowej w kraju (Dyrda, 1997).

Po zakończeniu II wojny światowej trudne i traumatyczne doświadczenia dowódców i żołnierzy pozyskane na polu bitwy zainicjowały powrót do zainteresowania się dziedziną psychologii. Kluczowym momentem było ponowne wprowadzenie przedmiotu psychologii do nauczania oficerów w roku 1956. W tym samym roku przy Wojskowej Akademii Politycznej im. Feliksa Dzierżyńskiego (1951–1990) utworzono Katedrę Psychologii Ogólnej i Wojskowej, a jej kierownikiem został płk doc. dr Stefan Swebocki, autor ówczesnych publikacji z zakresu psychologii wojskowej (Pirecki i in., 1998). W Akademii napisano pierwsze prace magisterskie i doktorskie poświęcone zagadnieniom psychologii w relacji ze służbą wojskową. Pod koniec lat pięćdziesiątych powstały pierwsze pracownie psychologiczne, których zadaniem było prowadzenie badań w zakresie rekrutacji i selekcji żołnierzy do służby wojskowej zasadniczej i zawodowej (Dyrda, 1997).

Do Oficerskich Szkół wprowadzono etaty psychologów, co było odpowiedzią na stałe ujęcie tej dziedziny nauki jako przedmiotu w programie kształcenia. W związku z tym zaszła potrzeba opracowania polskiej koncepcji edukacji z zakresu psychologii wojskowej. W pierwotnej wersji, psychologia wojskowa obejmowała, takie obszary tematyczne, jak: interakcje wojska ze społeczeństwem, organizację wojska, formowanie wojsk, życie i pracę wojska w warunkach pokojowych, psychologię walki i wojny psychologicznej, psychologię dowodzenia oraz higienę psychiczną. Każdy z tych działów skupiał się na różnych aspektach związanych z funkcjonowaniem wojska, od kwestii społecznych po czysto operacyjne (Pirecki, i in., 1998).

W okresie powojennym, w wyniku przemian historycznych i silnego wpływu Związku Radzieckiego na literaturę, psychologia wojskowa była mocno ograniczona w swojej swobodzie naukowej. Dynamiczny rozwój tej dyscypliny miał miejsce głównie na Zachodzie. W Związku Radzieckim badania psychologiczne były opisywane jako „burżuazyjna pseudonauka”. Mimo to rozwijano psychologię społeczną, starając się zintegrować ją z wojskowością, ale z ostrożnością wobec zachodnich teorii (Barabanszczikow i in., 1968, s. 10). Mimo ideologicznej krytyki adaptowano zagraniczne publikacje. W 1960 r. wydano polskie tłumaczenie amerykańskiej książki *Psychology for the Armed Services* pod redakcją E. G. Boringa, uznanej mimo wszystko za wartościową dla szkolenia oficerów. Popularnością cieszyła się również broszura Copelanda *Psychologia a żołnierz*, ceniona za praktyczne wskazówki (Barabanszczikow i in., 1968).

Okres powojenny w Polsce był dla psychologów, zwłaszcza w obszarze wojskowym, nierzadko „polem minowym” w omijaniu cenzury, żeby móc pozyskać wartościowe treści naukowe do dalszej pracy. Treści, które powstały w tamtym czasie, niezależnie od pochodzenia okazują się nadal cenne oraz uniwersalne (Łukow, 1959; Boring, 1960). Oferta wydawnicza Ministerstwa Obrony Narodowej w tym okresie mocno odżyła, oferując nam serie publikacji z zakresu psychologii wojskowej.

W 1973 wojskowe poradnie psychologiczne zostały przekształcone w poradnie zdrowia psychicznego, nad którymi merytoryczny nadzór sprawował na początku lat dziewięćdziesiątych Instytut Higieny Psychiczej Wojskowej Akademii Medycznej (dzisiaj Zakład Psychologii Klinicznej oraz Psychologii Pracy i Służby Wojskowej).

Po 1989 roku, z rozpadem Związku Radzieckiego i zmianami politycznymi w Polsce, psychologia wojskowa zaczęła ponownie zyskiwać na znaczeniu. Reformy jakie wprowadzono, to m.in. utworzenie stanowisk dla psychologów koordynatorów i konsultantów na mocy ustawy o ochronie zdrowia psychicznego z 1994 roku, co było odpowiedzią na nowe wyzwania i potrzeby polskiej armii (por. Gutowski, 2013). Pojawianie się w wojsku w latach 80. zjawiska „fali”, również przyczyniło się do intensyfikacji działalności psychologicznej wśród żołnierzy służby zasadniczej i zawodowej. W kolejnych latach rozwój psychiatrii wojskowej w Polsce wiązał się z działaniami podejmowanymi na rzecz jej odbudowy. Szczególną rolę odegrał w tym zakresie prof. Stanisław Ilnicki, dzięki którego determinacji i wieloletnim staraniom w 2005 roku utworzono Klinikę Psychiatrii i Stresu Bojowego w Wojskowym Instytucie Medycznym w Warszawie, stanowiącą do dziś wiodący ośrodek w zakresie diagnostyki i terapii zaburzeń stresowych pourazowych oraz działalności szkoleniowej (Florkowski, 2020). Pod koniec lat dziewięćdziesiątych pojawiły się dwie znane publikacje, traktujące o psychologii wojskowej: Cenina i Chełpy *Psychologia wojskowa* (1998) oraz Dyrdy *Psychologia w wojsku* (1997). Sprzyjały one lepszemu zrozumieniu i praktycznemu zastosowaniu psychologii w wojsku. W zakresie badań w procesie rekrutacji i selekcji żołnierzy do służby wojskowej, na potrzeby Wojskowych Pracowni Psychologicznych, powstały odrębne normy, głównie dla służby zasadniczej (Jaworowska, 2003; Kwiatkowski, 1993).

Współczesna psychologia wojskowa w Polsce stara się rozwijać, nadążając za dynamicznymi zmianami w zakresie szkolnictwa, technologii, strategii oraz światowych trendów w tym obszarze. W okresie gdy Departament Wychowania i Promocji Obronności w Ministerstwie Obrony Narodowej nadzorował pracę psychologów, regularnie dostarczał materiały informacyjne, broszury, podręczniki i narzędzia badawcze, organizowano również kursy doszkalające. Wszystko to miało wspierać ich warsztat pracy. Psychologowie wojskowi spotykają się na konferencjach dydaktycznych organizowanych przez obecny Zespół Psychologów Departamentu Wojskowej Służby Zdrowia, aby omówić bieżące wyzwania w obszarze psychologii.

Przegląd historii powstawania psychologii wojskowej w Polsce pokazuje, jak ona zmieniała się na przestrzeni lat, dostosowując się do potrzeb militarnych, edukacyjnych oraz treningowych w środowisku wojskowym, zarówno w czasach pokoju, jak i wojny.

Miejsce psychologii wojskowej i zadania psychologów wojskowych w Siłach Zbrojnych RP

W ciągu ostatnich dekad psychologia wojskowa w Polsce ewoluowała jako wyspecjalizowany obszar w obrębie psychologii, choć jej zakres kompetencyjny i ramy organizacyjne nie zostały w pełni sformalizowane. W sektorze wojskowym psychologiem może zostać każda osoba z tytułem magistra psychologii, która spełnia wewnętrzne kryteria instytucji, do której aplikuje. W Ministerstwie Obrony Narodowej psychologowie mogą pełnić funkcje psychologów jednostek wojskowych lub psychologów-koordynatorów. Specjaliści z tej dziedziny pracują także w Wojskowych Pracowniach Psychologicznych (WPP) działających przy Wojskowych Centrach Rekrutacji (WCR) oraz w instytucjach medycznych, takich jak szpitale wojskowe i ośrodki rehabilitacyjne (Decyzja nr 155/MON, 2021). Większość psychologów w strukturach wojskowych to pracownicy cywilni, chociaż zdarzają się stanowiska łączące służbę wojskową z zawodem psychologa, które są jednak rzadkie w Siłach Zbrojnych RP. Psychologowie mają również swoje miejsca w wyższych uczelniach wojskowych, gdzie ich stanowiska odpowiadają tym w jednostkach wojskowych. Dodatkowo osobami uprawnionymi do skorzystania z opieki są studenci.

Nadzór merytoryczny nad psychologami w Ministerstwie Obrony Narodowej sprawuje obecnie Departament Wojskowej Służby Zdrowia, który posiada specjalną, niewielką komórkę organizacyjną zwaną „zespołem psychologów”. Zespół ten sprawuje nadzór merytoryczny nad psychologami zatrudnionymi lub służącymi w resorcie obrony narodowej. Odpowiada też za inicjowanie i koordynowanie zadań związanych z tą dziedziną. Psychologowie wojskowi są zobowiązani do składania raportów dotyczących prowadzonej działalności psychologicznej oraz opieki nad uprawnionymi osobami, w tym żołnierzami, weteranami, pracownikami cywilnymi oraz ich rodzinami (Decyzja nr 155/MON, 2021). Podział zadań psychologów wojskowych wciąż ulega zmianie, dostosowując się do zmieniających się wymagań nowoczesnej armii.

Cały zakres działań psychologicznych w resorcie obrony narodowej określa aktualnie Decyzja Ministra Obrony Narodowej nr 155 z dnia 26 października 2021 roku dotycząca sprawowania opieki i działalności psychologicznej. Psychologowie w środowisku wojskowym są zobowiązani do przestrzegania wszystkich zawartych w niej zapisów oraz do realizacji zadań określonych w wytycznych dotyczących działalności psychologicznej, a także w programie sprawowania opieki nad weteranami i ich rodzinami. Ponadto realizują zadania wynikające z Narodowego Programu Zdrowia oraz – stosownie do zajmowanego stanowiska – są zobowiązani do przestrzegania zasad

Kodeksu pracy i Regulaminu Ogólnego Sił Zbrojnych. Obowiązują ich również inne, niewymienione tu akty normatywne oraz regulacje wewnętrzne instytucji, w których są zatrudnieni (Gumińska, 2013).

Integracja psychologów w strukturze jednostek wojskowych jest zróżnicowana. Przykładowo, do niedawna psychologowie byli podporządkowani szefom komórek wychowawczych, ale z uwagi na wrażliwość przekazywanych informacji mieli nieograniczony dostęp do dowódców jednostek. Od kilku lat, decyzją Ministra Obrony Narodowej, rola psychologów w strukturach wojska jest uporządkowana, a ich bezpośrednią podległość pod dowódców określa Decyzja nr 155/MON (2021). W realizacji powierzonych zadań psychologom trudno jest czasem pogodzić interesy jednostek wojskowych z interesami poszczególnych osób lub grup. Ponadto ich wpływ na decyzje często zależy od zrozumienia ich roli przez przełożonych, co może nieść różne skutki. Stosowanie się do kodeksu etycznego zawodu psychologa w tak zhierarchizowanej organizacji nierzadko jest wyzwaniem i powoduje rozterki na tyle duże, że mogą być jednym z powodów odejścia do rynku cywilnego.

Pod koniec XX wieku, w wyniku dostosowania psychologii do profesjonalizacji służby wojskowej, ukształtowała się struktura obejmująca profilaktykę psychologiczną, psychologię służby i pracy oraz psychologię kliniczną. Formalne wyodrębnienie tych obszarów działalności było odpowiedzią na potrzebę zapewnienia skutecznej opieki psychologicznej dla zawodowego personelu wojskowego (Gumińska, 2013). Wyjazdy żołnierzy na misje międzynarodowe stanowiły dodatkowy impuls do zmian w zakresie wsparcia psychologicznego. Mając na uwadze zakres i obszar działania psychologów, różnorodność problemów, z którymi zgłaszają się osoby uprawnione oraz rzeczywiste problemy, z którymi muszą się mierzyć psychologowie wojskowi w swojej pracy (Gumińska, 2013; Glibowska, 2013), ograniczenie psychologii jedynie do tych trzech obszarów wydaje się niewystarczające.

Tradycyjny podział psychologii w Polsce jest umowny i stosowany przez większość psychologów, którzy umieszczają swoją praktykę głównie w psychologii stosowanej. Mimo iż ten podział nie jest wolny od błędów, psychologia teoretyczna i stosowana nie wykluczają się, ale współdziałają, co potwierdzają źródła (Dyrda 1997, 1976; Gerstmann, 1987). Psychologia wojskowa jest zwykle traktowana jako część psychologii organizacji i pracy, rzadko uznawana odrębny obszar specjalistyczny (Dyrda, 1997). Jak podaje Terelak, ta „nietypowa dziedzina” obejmuje działania człowieka w ekstremalnych warunkach wojny oraz wpływ tych sytuacji na człowieka i jego rehabilitację (Terelak, 1994, s. 36). Jest to jednak ujęcie zbyt wąskie. Johnson (za: Boesler, 1995) zauważa, że psychologia wojskowa nie wyróżnia się odrębnymi metodami ani technikami badawczymi czy specyficzną problematyką, lecz przede wszystkim obszarem zastosowania, jakim jest środowisko wojskowe. Takie podejście wydaje się adekwatnie oddawać istotę pracy psychologów w wojsku, którzy czerpią z doświadczeń

i badań naukowych całej psychologii, adaptując pozyskaną wiedzę do specyficznych warunków środowiska wojskowego.

Psychologia wojskowa obejmuje szeroki zakres działań, w tym selekcję i klasyfikację personelu, wpływ czynników ludzkich na realizację zadań wojskowych, zachowania indywidualne i grupowe oraz kierowanie i przywództwo (Gal i Mangelsdorff, 1991). W Polsce pierwsze systematyczne podejścia do psychologii wojskowej, obejmujące m.in. organizację wojskową i psychologię walki, zaproponował Wachtla. Rozszerzenie tych koncepcji przez Dyrkę (1997) wprowadziło dodatkowe obszary zainteresowania, jak np. psychologiczne zagadnienia technicznego wyposażenia oraz funkcjonowanie bezpieczeństwa państwa. Tym samym psychologia wojskowa w Polsce adaptuje się do współczesnych wyzwań, biorąc pod uwagę zarówno tradycyjne, jak i nowo powstające potrzeby w zakresie działalności wojskowej.

W Decyzji 155/MON (2021) dział II określa zasady działalności psychologów wojskowych w ramach obrony narodowej, gdzie szczególnie zaznaczone są „psychologia wojskowa i społeczna” jako obszary działań psychologów wojskowych (§ 2., pkt 4). Interesujące, że w jednostkach wojskowych często stosuje się wobec psychologów określenia „psychoprofilaktyk”, co wynika z nazwy stanowiska – „psycholog konsultant dowódcy ds. profilaktyki psychologicznej” i jest powszechnie używanym skrótem myślowym.

W tym samym dokumencie (Decyzja nr 155/MON, 2021) w tytule działu II pojawia się sformułowanie „zakres zadań oraz zasady działalności psychologów w resorcie obrony narodowej (psychologia wojskowa i społeczna)”. Do wymienionych tam zadań psychologów wojskowych należą: wsparcie zdrowia psychicznego, prowadzenie profilaktyki, doradztwo zawodowe, udział w rekrutacji, a także pomoc rodzinom żołnierzy, w tym weteranom. Psycholodzy zajmują się również zapobieganiem zaburzeniom psychicznym i patologiom społecznym, prowadzą szkolenia, uczestniczą w wydarzeniach podtrzymujących gotowość bojową żołnierzy, jak odprawy i ćwiczenia poligonowe oraz szkolenia SERE (Kościelniak, 2013). Ich zakres obowiązków obejmuje także działania w sytuacjach kryzysowych, mediacjach, komisjach interwencji kryzysowej, w tym interwencji wobec osób zagrożonych uzależnieniem oraz powoływanych zespołach informujących o śmierci lub zranieniu żołnierza. Prowadzą też badania przesiewowe w kierunku PTSD u weteranów oraz współpracują z instytucjami zewnętrznymi – wojskowymi i cywilnymi (Decyzja nr 155/MON, 2021, dział II, punkt 1). Dodatkowo, jeśli kompetencje psychologa na to pozwalają i posiada uprawnienia terapeutyczne, może on prowadzić sesje terapeutyczne z osobami uprawnionymi, zgodnie z punktem 1, podpunktem 4 działu II. Zauważalnie wymienione zadania, a także inne wynikające z zakresu obowiązków psychologa jednostek wojskowych, wykraczają poza ramy psychologii społecznej, obejmując większość działów psychologii. Obszar ich działalności jest rozległy i wielowymiarowy, od klinicznych po diagnostyczne interwencje, realizowane zarówno w pracowniach psychologicznych, jak i wojskowych instytucjach

medycznych. Dlatego sprowadzenie obszarów działań psychologów wojskowych do miana „psychologii społecznej” zapisywanej dodatkowo, obok „psychologii wojskowej” (jak to zostało ujęte w wyżej przytoczonym dokumencie), wydaje się co najmniej niewłaściwe.

Obecnie psychologia wojskowa jako dziedzina nauk stosowanych w Polsce okazuje się nie być odpowiednio sprecyzowana w normatywnej dokumentacji dotyczącej opieki psychologicznej w resorcie obrony narodowej. Być może nie powinniśmy zamykać tej definicji w szczegółowych działach psychologii, lecz raczej określić jej główny obszar zastosowania, jakim jest wojsko, i w tym obszarze pojęciowym się poruszać. Z narracji samych psychologów wojskowych wynika, że wsparcie zarówno merytoryczne, jak i finansowe, w stosunku do ich zakresu obowiązków jest niewystarczające i przekłada się na ich niechęć do pracy na rzecz wojska. Integracja psychologów wojskowych jest ograniczona, zazwyczaj realizowana tylko na poziomie lokalnym, co też nie jest powszechną praktyką. W nieustannie rozwijającej się armii polskiej zapotrzebowanie na wsparcie psychologiczne stale rośnie, podobnie jak świadomość korzyści płynących z takiej pomocy wśród wojskowych oraz ich gotowość do korzystania z niej. W odpowiedzi na rosnącą liczebność wojska oraz świadomość personelu medycznego niezbędne są adekwatne środki i dobrze przemyślane strategie, które wspierałyby rozwój psychologii wojskowej oraz samych psychologów. Istotnym atutem dla organizacji wojskowej jest fakt, że świadczenia psychologiczne są dostępne bez dodatkowych opłat dla osób uprawnionych. Obecna faza rozwoju Sił Zbrojnych RP stwarza sprzyjające warunki do strategicznego przededefiniowania roli psychologii wojskowej. Proces ten może opierać się na wykorzystaniu potencjału specjalistów, odwołaniu do własnej tradycji oraz adaptacji sprawdzonych rozwiązań wypracowanych w krajach o wysoko rozwiniętej psychologii wojskowej.

Proponowane kierunki dalszego rozwoju psychologii wojskowej w Polsce

W obliczu zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa narodowego psychologia wojskowa w Polsce stoi przed wieloma wyzwaniami, ale również realnymi szansami rozwoju. Rozwój ten może przybierać różne formy – od wzmocnienia zaplecza naukowo-badawczego, przez usprawnienie procesów rekrutacyjnych, po rozbudowę programów szkoleniowych dla personelu wojskowego. Obejmuje on także zmianę modelu kształcenia oraz systemowe rozwijanie kompetencji zawodowych psychologów w resorcie obrony narodowej, między innymi poprzez rozszerzenie oferty specjalistycznego kształcenia w wyższych uczelniach wojskowych.

Zaplecze naukowo-badawcze

Obecnie działalność naukowo-badawcza w zakresie psychologii wojskowej ma charakter rozproszony i nie jest osadzona w wyraźnie wyodrębnionych strukturach instytucjonalnych. Nawet jeśli prace badawcze są przeprowadzane, wiedza na temat tych badań w samym środowisku wojskowym nie jest rozpowszechniana, a wyniki istniejących badań rzadko są wykorzystywane praktycznie, pomimo ich potencjalnej wartości aplikacyjnej. Oznacza to ograniczone wykorzystanie potencjału aplikacyjnego prowadzonych prac, straty finansowe oraz niewykorzystanie kompetencji i zaangażowania wielu dobrze przygotowanych specjalistów.

Z dostępnych danych wynika, że obecnie rozwijający się ośrodek prowadzący prace naukowo-badawcze oraz dydaktyczne w obszarze psychologii wojskowej, o którym wspomniano wcześniej, to Zakład Psychologii Lotniczej, funkcjonujący przy Wojskowym Instytucie Medycyny Lotniczej. Inne miejsce, gdzie niedawno rozpoczęto podobne działania, to Pracownia Sprawności Psychologicznej i Przywództwa, działająca przy Wydziale Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni. Rozwój działań naukowo-badawczych, uwzględniających międzynarodowe doświadczenia i sprawdzone rozwiązania, może stanowić istotny czynnik wzmacniający efektywność armii (Matthews, 2020) oraz wesprzeć istniejące organizacje o charakterze militarnym, wykorzystujące wiedzę psychologiczną, jak np. Centralna Grupa Działań Psychologicznych DGRSZ¹ (Wojsko Polskie, b.d.b).

Kompleksowe wprowadzanie psychologii do środowiska wojskowego jest przedsięwzięciem globalnym, uznawanym przez wiodące kraje na świecie jako niezbędne dla zapewnienia optymalnego funkcjonowania organizacji wojskowej i samego żołnierza. Warunkiem realnego rozwoju psychologii wojskowej pozostaje adekwatne wsparcie finansowe projektów badawczych, co potwierdzają doświadczenia państw o rozwiniętych strukturach psychologii militarnej. Jak zauważył Matthews (2020), „organizacje płacą za to, co cenią”. Współpraca z międzynarodowymi ośrodkami badawczymi i uczelniami może korzystnie poszerzyć perspektywę oraz dostęp do nowoczesnych metod badawczych. Jak podkreśla pułkownik Truszczyński (2013, s. 125), psychologia wojskowa nie może działać w izolacji, lecz powinna być integralną częścią tworzenia żołnierza XXI wieku. Intensywne i rzetelne prace naukowo-badawcze mogłyby przyczynić się do zwiększenia liczby publikacji z zakresu polskiej psychologii wojskowej.

Od zakończenia służby zasadniczej w 2008 roku liczba opracowań uwzględniających aktualne potrzeby wojska pozostaje ograniczona. Choć mechanizmy ludzkie na całym świecie wykazują wiele podobieństw (Matthews, 2020), każda armia funkcjonuje w odmiennym kontekście kulturowym i organizacyjnym. Wartościowym przykładem dobrych praktyk badawczych są badania konstruktów organizacyjnych zachowań

¹ Polish Central PSYOPS Group to elitarna Jednostka Wojskowa Sił Zbrojnych RP specjalizująca się w prowadzeniu operacji psychologicznych.

obywatelskich (OCB) przeprowadzone na próbie oficerów Wojsk Lądowych Wojska Polskiego we współpracy międzynarodowego zespołu badawczego (Piotrowski i in., 2020). Projekty tego typu, łączące perspektywę krajową z doświadczeniem zagranicznych ośrodków, mogą stanowić model dalszego rozwoju psychologii wojskowej w Polsce.

Równoległe do pogłębiania badań empirycznych konieczne jest uwzględnianie nowoczesnych technologii oraz metod szkoleniowych stosowanych w innych armiach. Opracowanie strategii rozwoju, obejmującej wykorzystanie wirtualnej rzeczywistości (VR) i sztucznej inteligencji (AI) w tworzeniu realistycznych scenariuszy bojowych oraz wspieraniu terapii i treningów (Hadlington i in., 2023), a także metod takich jak „wszczepianie stresu” (*stress inoculation training* – SIT), może lepiej przygotować żołnierzy do wyzwań współczesnego pola walki (Hadlington i in., 2023; Cook-Vienot i Taylor, 2012).

Implementacja wiedzy psychologicznej w praktyce wojskowej

Naturalnym uzupełnieniem działalności naukowo-badawczej powinno być systemowe wdrażanie jej rezultatów w praktyce szkoleniowej, profilaktycznej i interwencyjnej. Przykładem takich rozwiązań jest funkcjonujący w Akademii Wojsk Lądowych we Wrocławiu całodobowy telefon zaufania oraz rozszerzony system wsparcia psychologicznego dla studentów cywilnych, podchorążych i kadry (Wojsko Polskie, b.d.a). Podobny charakter ma systemowe wsparcie psychologiczne w Centrum Weterana Działań Poza Granicami Państwa, obejmujące działania skierowane do weteranów misji poza granicami kraju i ich bliskich, od konsultacji i diagnozy psychologicznej, przez wsparcie w radzeniu sobie z doświadczeniami służby, po działania psychoedukacyjne i interwencyjne (Wojsko Polskie, b.d.c). Rozwiązania te wskazują na postępującą instytucjonalizację wsparcia psychicznego w środowisku wojskowym, zarówno w trakcie służby, jak i po jej zakończeniu.

W kontekście bieżących działań naukowych warto odnotować inicjatywy z 2025 r., takie jak druga edycja konferencji „Współczesne kryzysy zdrowia psychicznego w Wojsku Polskim” zorganizowana 30 września 2025 r. z okazji 20-lecia Kliniki Psychiatrii i Stresu Bojowego. Podczas konferencji omówiono m.in. zagadnienia barier kulturowych w korzystaniu z pomocy psychologicznej (np. utrwalony wizerunek „twardego żołnierza”), interwencji kryzysowych oraz profilaktyki suicydalnej. Poruszono również problematykę neuroróżnorodności i jej potencjału adaptacyjnego w środowisku wojskowym, co wywołało dyskusję i podkreśliło złożoność tego zagadnienia w kontekście służby (Wojskowy Instytut Medyczny – Państwowy Instytut Badawczy, 2025).

Podobnie międzynarodowa konferencja PAN „Współczesne badania nad traumami psychicznymi wywołanymi wojną” (12–13 czerwca 2025 r.) skoncentrowana była wokół problematyki PTSD w kontekście wojny w Ukrainie oraz wyzwań związanych ze wsparciem psychologicznym osób doświadczających traumy wojennej (Polska Akademia Nauk, 2025).

Kurs instruktorski „Operational Resilience Training” (ORT), zrealizowany na poligonie w Świątoszowie z udziałem żołnierzy i psychologów wojskowych, stanowi kolejny przykład praktycznej formy działalności naukowo-szkoleniowej opartej na współpracy międzynarodowej. Podczas kursu zajęcia prowadzone przez ekspertów zagranicznych koncentrowały się m.in. na rozpoznawaniu symptomów silnego stresu operacyjnego oraz technik jego regulacji, co wpisuje się w potrzebę systemowego wzmacniania odporności psychicznej personelu w warunkach ekstremalnych i wysokiego obciążenia (Wasilewski, 2026).

Przywołane przykłady wskazują na rosnące zainteresowanie środowiska wojskowego problematyką wsparcia psychologicznego. Choć inicjatywy te mają charakter incydentalny, to sygnalizują potrzebę pogłębionej debaty nad współczesnymi wyzwaniem stojącymi przed psychologami i psychiatrami wojskowymi oraz konieczność systematycznego wdrażania wypracowanych rozwiązań w praktyce. Dzięki tego typu działaniom psychologia może odpowiadać na realne potrzeby armii. Stanowi to nie tylko reakcję na dynamicznie zmieniające się warunki współczesnego pola walki, lecz także element długofalowej strategii wzmacniania potencjału obronnego państwa (Matthews, 2020).

Szkolenie w nowoczesnym wojsku może obejmować również trening podstawowych umiejętności psychologicznych, ważnych dla efektywności zadaniowej żołnierza, takich jak radzenie sobie ze stresem, funkcjonowanie w grupie czy przywództwo. Jednak rozbudowa i modernizacja programów szkoleniowych o nieoczywiste dla środowiska wojskowego tematy, takie jak rozwijanie inteligencji emocjonalnej, budowanie poczucia sprawczości, koherencji, czy też rezyliencji (Boe, 2016), może okazać się równie wartościowa. Regularne szkolenia na wysokim poziomie, realizowane przez specjalistów znających realia wojskowe, mogą okazać się przydatne w działaniu w nieprzewidywalnych, zmiennych warunkach oraz w zarządzaniu emocjami w życiu zawodowym i prywatnym (Kamoliddinovich, 2022). Ponadto, rozwijanie kompetencji psychospołecznych oraz wzmacnianie wsparcia organizacyjnego może sprzyjać kształtowaniu zachowań obywatelskich w strukturach militarnych (Piotrowski i in., 2020).

Program szkoleniowy dla psychologów wojskowych, którzy oprócz bycia praktykami muszą nadążać za nowoczesnymi doniesieniami naukowymi, powinien uwzględniać najnowsze osiągnięcia psychologii oraz specyfikę współczesnych konfliktów. Takie działanie naturalnie wymaga zrozumienia tych potrzeb, monitorowania ich oraz wsparcia finansowego. Żołnierze funkcjonują na co dzień zarówno w środowisku prywatnym, jak i zawodowym, miewają trudności w zakresie utrzymania prawidłowych relacji z bliskimi. Kompleksowa pomoc psychologiczna oparta o aktualną wiedzę z tego zakresu jest niezwykle ważna. Już od dawna młodzi kandydaci na oficerów lokują w swoich wartościach, które nadają sens ich życiu, szczęśliwą rodzinę i miłość (Marcinkowski, 1999). Z rozmów z wieloma doświadczonymi żołnierzami wynika, że świadomość, że ich rodzina jest bezpieczna, np. podczas działań wojennych, jak również

podczas częstych misji, wyjazdów czy migracji pomiędzy jednostkami wojskowymi, znacznie pomaga im w zachowaniu wewnętrznej równowagi, co z kolei zwiększa ich gotowość do poświęceń na rzecz kraju.

Profesjonalizacja zawodu psychologa wojskowego i integracja środowiska

W Polsce instytucje wojskowe coraz częściej integrują psychologię, zatrudniając psychologów w różnych obszarach funkcjonowania armii. Rozwój ten oraz model kształcenia psychologów wojskowych nie są jednak tak zaawansowane jak np. w Stanach Zjednoczonych czy Niemczech, gdzie objęcie stanowiska psychologa wojskowego wiąże się zazwyczaj z wysokimi wymaganiami formalnymi – w tym stopniem doktora, specjalistycznym doświadczeniem w określonej domenie wojskowej oraz praktyką zdobywaną również podczas misji zagranicznych, co przekłada się na wyższy status zawodu i wynagrodzenie (Wysocki, 1981; McGeary i McGeary, 2013; Matthews, 2020). Podczas wcześniej wspomnianej konferencji (WIM-PIB, 2025), w trakcie dyskusji panelowej, zwrócono uwagę na potrzebę profesjonalizacji ścieżek kariery psychologów wojskowych, między innymi poprzez uruchomienie specjalistycznych studiów podyplomowych. Postulat ten wskazuje na konieczność systemowego uporządkowania rozwoju zawodowego w tym obszarze.

Wielu psychologów cywilnych posiada szeroką wiedzę na temat ludzkich zachowań. Psychologowie wojskowi muszą być jednak zdolni do identyfikacji i adaptacji tych mechanizmów w środowisku wojskowym (Rahmanalieva, 2020), gotowi rozumieć specyfikę zawodu żołnierza (Kenner i in., 2022). Niezbędnym elementem profesjonalizacji zawodu psychologa wojskowego jest wypracowanie klarownych ścieżek kariery oraz systemowego wsparcia rozwoju zawodowego (McGeary i McGeary, 2013). Zawód psychologa wojskowego, aby być atrakcyjnym, powinien oferować konkurencyjne wynagrodzenie i możliwości (McGeary i McGeary, 2013). Z relacji środowiska psychologów wojskowych wynika, że poziom wynagrodzeń oraz dostęp do awansu zawodowego bywa postrzegany jako niewystarczający w porównaniu z rynkiem cywilnym. Dodatkowo brakuje możliwości awansu oraz wsparcia w zakresie szkoleń, co często wymaga inicjatywy i finansowania własnego przez psychologów. Podobnie brakuje superwizji w samym środowisku psychologów. Te ograniczenia wpływają na brak atrakcyjności wykonywania zawodu w tym środowisku i prowadzą do deficytów kadrowych. Działania w kierunku zmiany w tym obszarze mogą znacząco wpłynąć na poprawę jakości świadczonych usług psychologicznych oraz na wzrost satysfakcji zawodowej samych psychologów.

Rozwój psychologii wojskowej wymaga integracji środowiska specjalistów oraz redefinicji roli psychologów w strukturze wojskowej. Wymiana doświadczeń i konstruktywnych refleksji nad moralnymi, etycznymi i humanitarnymi aspektami psychologii w kontekście wojskowym może być kluczowym elementem wspierającym tę integrację (Terelak, 2002).

Równie ważna byłaby sprawniejsza współpraca specjalistów z dziedziny psychologii z osobami odpowiedzialnymi za szkolenia w resorcie obrony narodowej na najwyższym szczeblu hierarchii wojskowej. Pozwoliłoby to na tworzenie spersonalizowanych programów szkoleniowych, dostosowanych do potrzeb różnych rodzajów sił zbrojnych, zalecanych do stosowania odgórnie, wspierając tym samym rozwój kompetencji psychologicznych i realizując cele wychowawcze (Horyń, 2004). Regularne, interesujące i obowiązkowe szkolenia w różnych instytucjach wojskowych zmieniłyby postawę wobec przyjmowania wiedzy psychologicznej i gotowości do jej wykorzystania w praktyce (Matthews, 2020). Uczęszczanie na te szkolenia powinno wpisywać się w kulturę organizacyjną, stanowiącą normę organizacji wojskowej. Współczesna armia wymaga ciągłej współpracy z dowódcami na wszystkich szczeblach. Sharma (2021) podkreśla, że w jednostkach wojskowych rzadko ma miejsce przyzwolenie na okazywanie słabości czy dzielenie się traumatycznymi doświadczeniami. Kluczowym wyzwaniem jest więc przełamanie oporu żołnierzy do korzystania z pomocy, gdy zachodzi taka potrzeba. Opór ten, zdaniem autora, często wynika z głęboko zakorzenionej lojalności wobec narodu.

Modernizacja systemu szkoleń wojskowych

Integracja licznych, aktualnych treści psychologicznych z programami szkoleniowymi przyszłych oficerów jest jednym z kluczowych elementów modernizacji systemu kształcenia wojskowego. Szczególnie w ostatnich latach edukacji ta wiedza może okazać się przydatna w budowaniu kompetencji w zarządzaniu ludźmi (Kwiatkowski i in., 1996; Ledzianowski i Michałuk, 2007). Moduły psychologiczne w nauczaniu mogą znacząco wpływać na rozwijanie zachowań kooperacyjnych wśród pododdziałów. Ważne jest także rozwijanie umiejętności wychowawców młodych stażem żołnierzy, którzy mogą kształtować pożądane cechy charakteru, zasady moralne i etykę zawodu żołnierza, będąc dla nich inspiracją. W tym celu niezbędne jest poszukiwanie nowych metod i technik nauczania, zarówno w dziedzinie psychologii i pedagogiki, jak i etyki, opartych o najnowsze badania (Ptaszek, 2014; Rahmanalievna, 2020).

Sprawną współpracą pomiędzy dowódcami jednostek wojskowych a środowiskiem psychologów stanowi jeden z kluczowych czynników skutecznej implementacji wiedzy psychologicznej w praktyce dowodzenia. Czy obecne programy szkoleniowe odpowiednio wyposażają przyszłą kadrę w pożądane cechy i umiejętności psychologiczne? Z rozmów z doświadczonymi dowódcami oraz badaniami nad siłą charakteru oficerów (Boe, 2016) wynika, że to właśnie rozwijanie postawy żołnierza lojalnego, uczciwego, zaangażowanego, z otwartością poznawczą i samodzielnego jest kluczowe dla przyjęcia przyszłej wiedzy i doświadczeń zawodowych (Ledzianowski i Michałuk, 2007, za: Skrzypczak, 2006). Te i inne kompetencje psychospołeczne żołnierze mogą rozwijać już w początkowym etapie edukacji wojskowej.

Modernizacja procesu rekrutacji i selekcji

Wprowadzenie nowoczesnych narzędzi diagnostycznych i metod badań jest kluczowe dla lepszego rozpoznawania predyspozycji kandydatów do różnych rodzajów służby, co zwiększa efektywność procesów rekrutacyjnych (McGeary i McGeary, 2013; Grzempa, 2013). Obecnie stosowane narzędzia badawcze nie obejmują istotnych – znanych z armii innych państw – konstruktów ważnych z punktu widzenia przydatności żołnierza do służby (Kacała i Michaluk, 2014), takich jak m.in. tożsamość, fuzja z krajem, zachowania obywatelskie, rezylencja, mocne strony charakteru czy cechy przywódcze. Automatyzacja i cyfryzacja tych procesów również przyczyniłaby się do ich większej obiektywności (Allal-Chérif i in., 2021) w zakresie stosowanych metod i narzędzi badawczych. Przeprowadzenie zintegrowanego procesu modyfikacji narzędzi psychologicznych (Gumińska, 2013), wzorując się na postępach w tym obszarze innych krajów (McInerney i in., 2024) i profilowanie stanowisk, są dzisiaj podstawą skutecznej rekrutacji (Royston i Lin, 2023). Do tego potrzebne są rzetelne, wieloletnie krajowe badania naukowe, obejmujące wszystkie domeny wojskowe. Działania te wymagają współpracy i zaangażowania wielu psychologów i metodologów, a także budowania nowych baz naukowo-badawczych, tworzenia nowych narzędzi psychologicznych, które będą służyły psychologom we wszystkich obszarach działań (Spain, 2020; Terelak, 2002). Przykładowo dane zbierane globalnie z badań przesiewowych w kierunku zdrowia psychicznego, przeprowadzonych w krajach takich jak Australia, Kanada, USA i Nowa Zelandia, ułatwiły doskonalenie programów wsparcia zdrowia psychicznego. Organizacyjne podejście podkreśliło powagę traktowania zdrowia psychicznego przez dowództwo i umożliwiło przeprowadzenie interwencji w początkowym etapie dla powracających z misji poza granicami kraju, potrzebujących żołnierzy (Boga, 2024).

Jak pokazują badania, psychologia wojskowa za granicą rozwija nowoczesne programy szkoleniowe skupiające się nie tylko na aspektach fizycznych, ale w dużej mierze na budowaniu odporności psychicznej. Rozszerzając naszą wiedzę na temat tego, jak osobowość wiąże się z odpornością, badacze tacy jak Sinclair i Cheung (2017) zidentyfikowali pięć głównych motywów związanych z odpornością, wymieniając: cel, optymizm, siłę woli, stabilność emocjonalną oraz pomysłowość. Istotne jest zrozumienie wpływu tych cech osobowości na odporność psychiczną żołnierzy podczas rekrutacji i selekcji.

Najważniejszym i podstawowym aspektem zmiany w kierunku rozwoju psychologii wojskowej w Polsce jest podnoszenie świadomości na temat oczekiwanej roli psychologii wojskowej na wszystkich strukturach wojskowych, zarówno w edukacji, jak i w samych jednostkach wojskowych (Glibowska, 2013; Terelak, 2002). Co pokazuje historia, otwarcie się na wykorzystanie wiedzy wybitnych specjalistów z tej dziedziny z rynku cywilnego (korzystając z doświadczeń innych krajów i własnych), chociażby w początkowych etapach tworzenia nowej metodologii badań w zakresie rekrutacji i selekcji, stanowiłoby ważny krok ku zmianie.

Podsumowanie

Mimo upływu czasu psychologia wojskowa w Polsce nadal pozostaje daleko za osiągnięciami i doświadczeniem psychologów z innych krajów. Wiele działań w tym obszarze opiera się jeszcze na intuicji diagnostycznej oraz wiedzy i umiejętnościach zdobytych podczas studiów i szkoleń cywilnych. Jak zauważa Terelak (2002):

W naszej armii brak jest profesjonalnych psychologów wojskowych, którzy podjęliby trud dydaktyczny i popularyzatorski z dziedziny psychologii wojskowej. Od zaraz jest potrzebne kształcenie kadry dowódczej (nawet najwyższego szczebla) w zakresie chociażby podstaw psychologii, nie mówiąc już o psychologii zarządzania. (s. 201)

Psychologia wojskowa w naszym kraju nadal traktowana jest z dystansem i pewną ciekawością, a jej główna rola ogranicza się często do doraźnej pomocy i profilaktyki, co – jak sądzą McGeary i McGeary (2013) – stanowi niewielką część potencjalnych możliwości, jakie może ona zaoferować armii w zakresie wspierania dobrostanu i gotowości bojowej żołnierzy.

Aby skutecznie rozwijać psychologię wojskową w Polsce, konieczne jest zintegrowane podejście, które uwzględni zarówno bieżące potrzeby, jak i długoterminowe planowanie strategiczne i finansowe. Psychologowie resortu obrony narodowej otwarcie podają konkretne propozycje zmian w zakresie swoich obszarów działalności, z którymi można zapoznać się przykładowo w materiałach pokonferencyjnych (Łuniewska, 2013), ale również prowadząc otwarte rozmowy z nimi. Niezbędne jest zaangażowanie osób funkcyjnych w proces zmiany myślenia o psychologii w wojsku, jak również samych psychologów na wszystkich szczeblach struktur wojskowych i systemu edukacji (McGeary i McGeary, 2013; Terelak, 2002). Szczególne znaczenie ma edukacja przyszłych oficerów, zwłaszcza na etapie formowania ich tożsamości zawodowej oraz światopoglądu w nowym środowisku służby. Podnoszenie świadomości znaczenia psychologii w środowisku wojskowym może przyczynić się do pełniejszego wykorzystania jej potencjału w kształtowaniu skutecznych i wykwalifikowanych sił zbrojnych, gotowych stawić czoła wyzwaniom XXI wieku (Matthews, 2020; Terelak, 2002).

Psychologia wojskowa może stać się jednym z filarów nowoczesnej strategii obronnej państwa, pod warunkiem jej wyraźnego instytucjonalnego umocowania oraz systemowego wsparcia organizacyjnego i finansowego.

BIBLIOGRAFIA

- Allal-Chérif, O., Aránega, A. Y., Sánchez, R. C. (2021). Intelligent recruitment: How to identify, select, and retain talents from around the world using artificial intelligence. *Technological Forecasting and Social Change*, 169, 120822. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120822>
- Barabanszczyk, A., Głotoczkin, A., Fiedienko, N., Szela, N. (1968). *Psychologia kolektywu żołnierskiego*. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.

- Boe, O. (2016). Building resilience: The role of character strengths in the selection and education of military leaders. *International Journal of Emergency Mental Health*, 17(4), 714–716. <https://doi.org/10.4172/1522-4821.1000301>
- Boesler, P. (1995). Znaczenie i zastosowanie psychologii w siłach zbrojnych Stanów Zjednoczonych. *Zeszyty Naukowe AON*, 3, 277–293.
- Boga, M. D. (2024). Military Leadership and Resilience. W: A. J. Masys (Ed.), *Handbook of Military Sciences* (1–20). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02866-4_101-2
- Boring, E. G. (red.). (1960). *Psychologia. Podręcznik Sił Zbrojnych Stanów Zjednoczonych*. Seria III. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.
- Buczko, E., Kowalczyk, J. (2025). Zarys psychologii wojskowej – historia, współczesne wyzwania i implikacje edukacyjne. *Colloquium*, 2(58). <https://doi.org/10.34813/20coll2025>
- Cendrowski, J., Krążyński, E., Paleski, Z., Swebocki, S. (1980). *Psychologia wojskowa. Wybrane zagadnienia*. Wojskowa Akademia Polityczna im. F. Dzierżyńskiego.
- Cenin, M., Chełpa, S. (1998). *Psychologia wojskowa*. Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Społeczno-Wychowawczy.
- Cook-Vienot, R., Taylor, R. J. (2012). Comparison of eye movement desensitization and reprocessing and biofeedback/stress inoculation training in treating test anxiety. *Journal of EMDR Practice and Research*, 6(2), 62–72. <https://doi.org/10.1891/1933-3196.6.2.62>
- Decyzja Nr 155/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 26 października 2021 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania opieki psychologicznej w resorcie obrony narodowej [...]. (2021). Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej, poz. 235. https://www.dz.urz.mon.gov.pl/zasoby/dziennik/pozycje/tresc-aktow/pdf/2021/10/bpoz._235_dec._Nr_155-sig.pdf
- Dyrda, M. J. (1997). *Psychologia w wojsku*. Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Społeczno-Wychowawczy.
- Felchner, A., Komasiński, M. (1995). Psychologia wojskowa w armii II Rzeczypospolitej. *Wojskowy Przegląd Historyczny*, 40(1–2), 120–126.
- Florkowski, A. (2020). 100-lecie wojskowego leczenia psychiatrycznego. *Lekarz Wojskowy*, 98(4), 237–247. <https://lekarzwojskowy.wim.mil.pl/pdf-145654-71443?filename=100th%20anniversary%20of.pdf>
- Gal, R. E., Mangelsdorff, A. (1991). *Handbook of military psychology*. John Wiley & Sons.
- Gerstmann, S. (1987). *Podstawy psychologii konkretnej*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Glibowska, A. (2013). Działalność psychologiczna prowadzona w ramach służby żołnierzy poza granicami państwa. W: M. Łuniewska (red.), *II Konferencja psychologów Wojska Polskiego. Psychologia w żołnierskiej służbie* (77–91). Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Wychowania i Promocji Obronności.
- Grzempa, A. (2013). Walidacja Metodyki badań psychologicznych kandydatów do szkolnictwa wojskowego oraz pomoc psychologiczna dla weteranów w psychologicznych punktach konsultacyjnych. W: M. Łuniewska (red.), *II Konferencja psychologów Wojska Polskiego. Psychologia w żołnierskiej służbie* (61–69). Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Wychowania i Promocji Obronności.

- Gumińska, A. (2013). Aktualne funkcjonowanie profilaktyki psychologicznej w Siłach Zbrojnych RP. W: M. Łuniewska (red.), *II Konferencja psychologów Wojska Polskiego. Psychologia w żołnierskiej służbie* (9–23). Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Wychowania i Promocji Obronności.
- Gutowski, J. (2013). Wstęp. W: M. Łuniewska (red.), *II Konferencja psychologów Wojska Polskiego. Psychologia w żołnierskiej służbie*. Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Wychowania i Promocji Obronności.
- Hadlington, L., Binder, J., Gardner, S., Karanika-Murray, M., Knight, S. (2023). The use of artificial intelligence in a military context: development of the attitudes toward AI in defense (AAID) scale. *Frontiers in Psychology*, 14, 1164810. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1164810>
- Horyń, W. (2004). *Środowisko wojskowe a kształtowanie osobowości podchorążych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Jaworowska, A. (2003). *Wykorzystanie testów psychologicznych w selekcji żołnierzy do służb wartowniczych*. Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Kacała, J., Michaluk, A. (2014). Doskonalenie postaw przywódczych w warunkach uczelni wojskowej – dylematy i kierunki dalszych badań. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 358, 71–82. <https://doi.org/10.15611/pn.2014.358.06>
- Kamoliddinovich, N. M. (2022). The Role of Military Pedagogy and Psychology in the Armed Forces. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 7, 372–373.
- Kenner, J. M., Merchant, Ch. A., Morrow, Ch. E. (2022). Military Fitness-for-Duty Evaluations. W: C.H. Kennedy, E.A. Zillmer (Eds.), *Military psychology: Clinical and operational applications*. Guilford Publications.
- Kościelniak, M. (2013). Aspekty psychologiczne w szkoleniu S.E.R.E. W: M. Łuniewska (red.), *II Konferencja psychologów Wojska Polskiego. Psychologia w żołnierskiej służbie* (70–76). Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Wychowania i Promocji Obronności.
- Kwiatkowski, S.B. (1993). Testy psychologiczne stosowane w badaniach kandydatów do Akademii Marynarki Wojennej Szkoły Chorążych MW oraz podchorążych i kadetów tych uczelni. W: S.B. Kwiatkowski (red.). (2009), *Krótką historia rozwoju służby psychologicznej w AMW. Antologia* (69–117). Akademia Marynarki Wojennej.
- Kwiatkowski, S.B., Łazowski, R., Wendicki, L. (1996). Optymalizacja wielokryterialna diagnozowania psychologicznego kandydatów do uczelni wojskowych oraz studentów i absolwentów wyższych szkół wojskowych. W: S.B. Kwiatkowski (red.). (2009), *Krótką historia rozwoju służby psychologicznej w AMW. Antologia* (27–68). Akademia Marynarki Wojennej.
- Ledzianowski, J., Michaluk, A. (2007). Modernizacja programu kształcenia podchorążych WSOWL na kierunku zarządzanie – wyzwania i postulaty. *Zeszyty Naukowe*, 1, 114–120.
- Łukow, G. (1959). *Szkice z psychologii wojskowej*. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.
- Łuniewska, M. (2013). (red.) *II Konferencja psychologów Wojska Polskiego. Psychologia w żołnierskiej służbie*. Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Wychowania i Promocji Obronności.

- Marcinkowski, M. (1999). Styl życia jako przedmiot zainteresowań wpływu społecznego. Na przykładzie środowiska słuchaczy szkół wojskowych. W: Z. Maciejny, M.J. Śmiałek, A. Zduniak (red.), *Teoria wpływu społecznego* (146–172). Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Społeczno-wychowawczy. Wyższa Szkoła Oficerska im. Stefana Czarnieckiego.
- Matthews, M.D. (2020). *Head strong: How psychology is revolutionizing war*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190870478.001.0001>
- McGeary, D., McGeary, C. (2013). Professional education and training for psychologists in the military. W: B.A. Moore J. E. Barnett (Eds.), *Military psychologists' desk reference* (116–121). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/med:psych/9780199928262.003.0024>
- McInerney, S.A., Waldrep, E., Benight, C.C. (2024). Resilience enhancing programs in the U.S. military: An exploration of theory and applied practice. *Military psychology: the official journal of the Division of Military Psychology, American Psychological Association* 36(3), 241–252. <https://doi.org/10.1080/08995605.2022.2086418>
- Pietraszkiewicz, H.H. (2007). Jakim oficerem widział Bolesław Romanowski oficera Marynarki Wojennej. W: A. Felski, T. Szubrycht, *Pożądany charakter osobowości oficera Marynarki Wojennej RP. Materiały pokonferencyjne* (117–118). Akademia Marynarki Wojennej.
- Piotrowski, A., Martinská, M., Boe, O., Rawat, S., Deshpande, A. (2020). The relationship between personality, self-esteem, emotional intelligence, and cultural intelligence. A military context. *Current Issues in Personality Psychology*, 8(3), 185–196. <https://doi.org/10.5114/cipp.2020.99968>
- Piotrowski, A., Ole, B., Samir, R., Abhijit P., D. (2020). Organizational climate, organizational support and citizenship behavior in the army. *Scientific Journal of the Military University of Land Force*, 197(3), 698–713. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.3964>
- Pirecki, K., Nowak M., Wojcieszek, M. (1998). *Elementy Psychologii Wojska*. Wojskowa Akademia Techniczna.
- Ptaszek, S. W. (2014). Moralny aspekt edukacji dla bezpieczeństwa: rozważania w oparciu o doświadczenia Armii USA. *Studia Bezpieczeństwa Narodowego*, 4, 279–284. <https://doi.org/10.37055/sbn/135197>
- Rahmanalieva, I. M. (2020) Military psychology and its importance. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(3), 141–144.
- Royston, R.P., Lin, N. (2023). *Army-wide Job Analysis for Officers: Branch and Functional Area-specific Knowledge, Skills, and Behaviors requirements from the Army Talent Attribute Framework*. Vol II. Appendices: Defense Technical Information Center. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4548150>
- Sharma, M. (2021). Military Psychology – Need, Scope and Challenges. *International Journal of Indian Psychology*, 9(2), 1365–1375. <https://doi.org/10.25215/0902.141>
- Sinclair, R.R., Cheung, J.H. (2017). The right stuff: Employee characteristics that promote resilience. W: M. Crane (Ed.), *Managing for Resilience* (5–31). Routledge/Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9781315648033-2>
- Spain, E. (2020). *Reinventing the leader selection process*. Harvard Business Review.

- Sugocki, J. (1992). Osobowość oficera-dowódcy Marynarki Wojennej w poglądach kmdr. dyp. Mariana Majewskiego. W: J. Sugocki (red.), *Osobowość człowieka morza teoretyczne i praktyczne problemy przygotowania do zawodu oficera Marynarki. Materiały z seminarium naukowego 12 czerwca 1991 r.* (7–28). Akademia Marynarki Wojennej.
- Terelak, J.F. (1994). *Podstawy psychologii*. Wydawnictwo Branta.
- Terelak, J.F. (2002). Refleksje na temat stanu mentalnego kadry Sił Zbrojnych RP w okresie restrukturyzacji polskiej armii z perspektywy psychologii klinicznej. *Studia Psychologica*, 3, 197–205. https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/studia-psychologica/2002-numer-3/studia_psychologica-r2002-t-n3-s197-205.pdf
- Truszczyński, O. (2013). Współczesne kierunki badawczo-rozwojowe w psychologii wojskowej na świecie. W: M. Łuniewska (red.), *II Konferencja psychologów Wojska Polskiego. Psychologia w żołnierskiej służbie* (115–127). Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Wychowania i Promocji Obronności.
- Witwicki, W. (1938). *Psychologia a wojsko*. Wydawnictwo Sekcji Psychologicznej Towarzystwa Wiedzy Wojskowej. <https://polona.pl/preview/f6ade957-a4fc-4125-8406-8b1364ef7b62>
- Wysocki, B.A. (1981). Służba psychologiczna w Polskich Siłach Zbrojnych na zachodzie. W: S.B. Kwiatkowski (red.), *Krótką historia rozwoju służby psychologicznej w AMW. Antologia* (169–191). Akademia Marynarki Wojennej.

Netografia

- Polska Akademia Nauk. (2025, 2 czerwca). *Międzynarodowa konferencja w Warszawie: PAN wspiera badania nad traumami wojennymi i PTSD w Ukrainie*. <https://pan.pl/miedzynarodowa-konferencja-w-warszawie-pan-wspiera-badania-nad-traumami-wojennymi-i-ptsd-w-ukrainie>
- Wasilewski, P. (2026, 19 lutego). *Kurs instruktorski „Operational Resilience Training”*. Wojsko Polskie. <https://www.wojsko-polskie.pl/awl/articles/aktualnosci-w/kurs-instruktorski-operational-resilience-training-19-02-2026/>
- Wojsko Polskie. (b.d.a). Akademia Wojsk Lądowych. Wsparcie psychologiczne / Telefon zaufania. <https://www.wojsko-polskie.pl/awl/ppk/> [data dostępu: 19 lutego 2026].
- Wojsko Polskie. (b.d.b.). Centralna Grupa Działań Psychologicznych im. Króla Stefana Bato-rego. <https://www.wojsko-polskie.pl/dgrsz/CGDP/> [data dostępu: 19 lutego 2026].
- Wojsko Polskie. (b.d.c). Centrum Weterana Działań Poza Granicami Państwa. <https://www.wojsko-polskie.pl/weterani/> [data dostępu: 19 lutego 2026].
- Wojskowy Instytut Medyczny – Państwowy Instytut Badawczy. (2025, 7 października). *Podsumowanie konferencji „Współczesne kryzysy zdrowia psychicznego w Wojsku Polskim”*. <https://wim.mil.pl/2025/10/07/podsumowanie-konferencji-wspolczesne-kryzysy-zdrowia-psychicznego-w-wojsku-polskim>
- Wojskowy Instytut Medycyny Lotniczej. (b.d.). Zakład Psychologii Lotniczej. <http://www.wiml.waw.pl/pl/zaklad-psychologii-lotniczej> [data dostępu: 2 czerwca 2025].